

SCOTUS VIATOR „ROMÁNOK TÖRTÉNETE“

EZERKILENC SZÁZHUSZONNÉGY MÁJUSBAN Nicolae Iorga, a bukaresti egyetemen a történelem tanára, „Külföldi propaganda“ címen előadást tartott az „Institutul Social Românban“ s megjegyezte, hogy „a propaganda a modern emberiség átka“. „Ismerek országot, melynek a propaganda hasznára szolgált, de tudok olyant is, melynek kárára volt. Vannak szimpatikus országok, melyek tolakodó propaganda folytán elvesztették a rokonszenvet, melyet megérdemelnek. Állítom“, — folytatta — „hogy Románia nem tartozik ezek közé, elsősorban azért, mert Románia nem csinál propagandát.“

Mióta Iorga ezeket mondta, megváltozott a helyzet. Románia ma egy nagy propaganda központjában áll s e propaganda bizonyára hatályos, mert okos. Nem azokra a munkákra gondolok, melyek Bukarestben jelennek meg és agrárreformot, kisebbségi kérdést, román történelmet a magyar állam és magyar nemzet becsmérése, néha alantás személyeskedésre használnak fél; hanem gondolok külföldi íróknak azokra a munkáira, melyek a román múlt hosszabb, vagy rövidebb korszakaival: a román állam megalakulásával, külpolitikájával, szociális viszonyaival foglalkoznak s ma már az is, akinek nincs módjában, hogy románul írott könyvet olvasson, mindezt — ha néha talán részrehajlóan és politikai állásfoglalás színezésével is — komoly és alapvető munkákból tanulmányozhatja. Vannak ezek között nagyértékű munkák, melyek ellen semmi kifogást sem lehet emelni s vannak olyanok, melyek a tudományosság minden külső formájának ellenére, akarva vagy nem akarva, megtévesztők. Ez utóbbiak típusa az a hatalmas, luxussal kiállított kötet, melyet professzor Seton-Watson, a hírhedt Scotus Viator írt a románok történetéről.¹

A KÖNYVET KÜLSŐ PAPIRBORÍTÉKÁN a kiadó cég úgy ajánlja, hogy az az első teljes román történelem, mit angol író Trajántól Trianonig „without fear or favour“, félelem vagy kedvezés nélkül írt. Az embernek megakad a szeme rajta: írtak történelmet jól és rosszul, részrehajlással és gyűlölettel, írtak „sine ira et studio“, de „félelemmel és kedvezéssel“ vagy anélkül? ... Kitől félhet és mit félhet Seton-

¹ R. S. Seton-Watson: A History of the Roumanians, from Roman Times to the Completion of Unity. (Cambridge, 1934).

Watson; kinek a kegyeit veszítheti vagy tarthatja meg, ha így vagy amúgy, kedvezve vagy nem kedvezve írta légyen meg könyvét?

A könyv immár több mint fél éve, hogy nyilvánosságra került, de a román sajtó agyonhallgatta. Írt róla a „Patria“ és írt valami Gaster nevű ismeretlen ember az „Adeverul“-ban, egyik sem kritikát vagy részletes ismertetést, hanem felsorolva a könyv tartalomjegyzékét, fejezeteinek címét. Nyilván, a románok kegyét a munka nem nyerte meg! Az Angolországba szakadt román származású londoni egyetemi tanár, Mitrany, azt írja a „Spectator“-beli kritikájában, hogy a könyvet sem a magyarok, sem a románok nem foghatják saját oldalukon vindikálhatni: valószínűleg úgy érteve, hogy a munka annyira objektív, s annyira nem félve magyar vagy román szimpátiától, nem kedvezve egyiknek sem, írta meg könyvét Seton-Watson, hogy az nem nyerheti meg egyik felet sem.

Lássuk!

NINCS EURÓPÁBAN NÉP, melynek eredete olyan homályos; ország, melynek története évszázadokon keresztül olyan eseménytelen, némelyek szerint — mint Seton-Watson írja — dicsőségtelen volna ; állam, melynek kialakulása annyira rajtakívül fekvő véletlen eseményekhez fűződnek, mint a román nemzeté és államé.

A nép eredetére és településeire vonatkozó megnyugtató adataink nincsenek, pedig e kérdés döntő szerepet játszott Nagy-Románia kialakulásában: Erdély Romániához való csatolásának döntő indoka a „dákromán kontinuitás“, a román népnek Erdély területén való autochton voltának teóriája volt. E teória szerint a román nép Traján római császárnak Krisztus utáni második században Erdélybe jött légioinak és a lassanként betelepült latin gyarmatosoknak az ott élő dák lakossággal keveredett utóda; Erdély a román faj bölcsője, a történeti összefüggés a régi dákromán és a mai román nép között sohasem szakadt meg; a rómaiak elvonulása Erdélyből Auréliánus császár alatt csak a katonai és a hivatalnoki osztályt érintette, a nép tömegei ott maradtak és bár következő századok anarchiája apasztotta számukat és okozott mindenféle keveredést közöttük, a nyomasztó időkben a Kárpátok közé vonulva, megőrizték faji egyéniségüket.

Ez a román nép „dákromán kontinuitásának“ elmélete, amint azt Seton-Watson röviden összefoglalja; egy elmélet, melynek alaptalanságát a magyar történetírás régen, a román tudomány újabban kimutatta, bizonyítva, hogy román népelemről Erdély területén a XII. és XIII. század előtt nincsen szó.¹

Seton-Watson azt állítja, hogy úgy a román, mint a magyar tézis mögött arriere pensée áll: a románok a dákromán kontinuitással,

¹ History of the Roumanians, 10. és 271. lapon. — Lásd különben a román eredetre vonatkozólag e folyóirat múlt évi októberi Bethlen-számában Tamás Lajos kitűnő cikkét: „Az oláh történetírás régi és új arca“. — Csodálatosképpen Prof. Seton-Watson sem a szövegben, sem bibliográfiájában nem emlékezik meg Philipide hatalmas, kétkötetes munkájáról: „Origin e romanilor“, aki nem tud románokról Erdélyben a népvándorlás korában, sem a legklasszikusabb angol történeti munkát, a „Cambridge Mediaeval History“-t nem említi, melyben Prof. Pisker azt írja, hogy „a románok romanizálódott altájaiak, valószínűleg avarok és bolgárok“.

őslakói voltukkal Erdély földjéhez való jogukat bizonyítják; a magyarok a prior tempore, potior jure elvvel a háború előtti magyar uralom nemzetiségi politikáját, elnyomását védik. Az első megjegyzés igaz: a románok elhittették a párizsi békekonferenciával a dákoromán mesét s e mese képezi Trianonnak, Erdély Romániához való csatolásának és a mai antirevizionista tiltakozásnak alapját; de nem igaz, hogy mi a románság közjogi helyzetét Erdélyben az ő magyar hódítást követő bevándorlásukkal, a magyar foglalás priuszával indokolnék. Hogy a románok Erdély alkotmánya szerint nem sorakozhattak a nemzetek úniójába, annak oka nem kései bevándorlásuk, hanem alantas kulturális és szociális voltuk, nomád életmódjuk és rendszertelen településük volt, minek megfelelően maradtak jobbágyok, mint más Erdélybe települt népek, akiket Seton-Watson is említ: armenii, greci, moravi, poloni, bulgarii, etc.

A román nép római-latin eredetét Seton-Watson nem fogadja el a maga teljességében; szerinte kétségtelen, hogy a románság „romanizált dák, szláv és tatár vérrrel keverve“, de viszont könyvéből kihagyta egy tíz évvel ezelőtt megjelent tanulmányának egy mondatát, melyben a fentebbiekhez azt fűzte hozzá: „Micu Innocent és Sinkai álmait“, — azaz a kontinuitási teóriát, — „ma már senki sem veszi komolyan“.¹

Ez az igaz. A románság eredete megmarad, — mint Xenopol, a legnagyobb román történetíró írta, — „une énigme historique“-nak, egy nagy talánynak, s talány lévén, alkalmatlan, hogy jogok, vagy jogfosztások, trianoni határok alapjait képezze. Nem veszik azt ma már komolyan az újabb román történetírók sem, Iorgu Iordan, Sextil Puscariu, s az utóbbi bevallja, hogy miután a kontinuitás megtette kötelességét Trianonban, „arról hidegvérrel beszélhetünk; területi egységét Románia egészen más, nem történeti, hanem jogi alapon szerezte meg“.²

ROMÁN TÖRTÉNETÍRÓK SZERINT a két román fejedelemség, Walahia és Moldova, az első 1290-ben, az utóbbi 1349-ben alakult volna meg. Dé ezek a számok is, mint a középkor többi államalakulásának, magyarnak, bolgárnak dátuma, csupa bizonytalanság s mint Seton-Watson írja, a magyar történelemhez kell fordulni, hogy a román múlt valamelyes összefüggő fonalát lehessen összekötözni. All e megjegyzés az egész vékonyan csörgedező román történelemre. „Nekünk tisztelni kell a magyar történelmet“, — mondta 1924-ben magában a törvényhozásban egy román képviselő, Ghibanescu, — „amelynek részese a mi népünk is, és a magyar királyokat, akiknek politikai, kulturális és gazdasági fejlődésünket köszönhetjük“.³ A tizenötödik században jött a török hódoltság ideje és nem is mult el a berlini kongresszusig, az 1870-es évekig s ez alatt az idő alatt érdektelenül pergett le az idő a román nép felett. A töröktől nem tudta Európát megvédeni a román; a moszlim veszedelem ellen — írja Seton-Watson — nem a románok, hanem a magyar volt a propugnaculum christianitatis. A fejedelmek

¹ Seton-Watson: Roumanian Origins, a „History“ 1923 januári számában.

² Dacorománia, IV. 1924—26, 1401. lap.

³ Desbaterile Deputaplor, 1924—25, 1984 lap.

évszázadokon keresztül kormányoztak alkotmány nélkül; a fejedelemségek régi intézményeit egy rövid lapon írja le Seton-Watson, Ernst Schmitt pedig 1932-ben megjelent román alkotmánytörténetét a tizenkilencedik századdal kezdi.¹ A tizennegyedik század végétől 1822-ig, a fanarióta korszak végéig, 105 vajda ült Muntenia és 107 Moldova trónján, alig négy-öt év jutva egynek-egynek az uralkodására. „E fejedelmek többsége“, — írta Seton-Watson könyvéről írva ismertetést a *The Times* irodalmi melléklete, — „gyenge tehetségű és alantos jellemű ember volt; prof. Seton-Watson helyesen tette, hogy nem foglalkozott terjedelmesen uralkodásukkal“.² Mikor e sorok írója pár évvel ezelőtt megjelent könyvében „üres román múltrol“ írt, Silviu Dragomir, kolozsvári egyetemi tanár, az író „feudális arroganciájának“ tulajdonította azt.³ Seton-Watson könyve a nagy angol világlap tanúsága szerint ugyanannak az ürességnek és kultúrátlanságnak a tanúbizonysága. „Nekünk“, — írta Vintila Bratianu, a liberális párt volt vezére és miniszterelnöke, — „a középkor akkor kezdődött, mikor más államokban véget ért... mi kívül álltunk az európai civilizáción“.⁴ E helyzet csak a tizenkilencedik század hatvanas éveiben kezdett megváltozni, mikor a két fejedelemség előbb Cuza Sándor alatt ideiglenesen perszonális únióban egyesült, majd 1866 májusában első Hohenzollern Carol alatt „Románia“ néven egységes fejedelemséggé lett. Kétségtől a román múlt legmomentuózusabb korszaka volt e nyolc-tíz év és csodálatos, hogy ez évek történetének monográfiái nem román, hanem külföldi történészek írták meg az utolsó években.⁵

Az egyesült Románia az orosz-török háború alkalmával 1877-ben függetlenítette magát a török szuverenitás alul és 1881-ben királysággá lett.

A FEJEDELEMSÉGEK ÚNIÓJA nem hozta meg egyúttal az összes románság egyesülését. A román királyságon kívül pár millió román élt Magyarországon, Bukovinában és Besszarábiában. A bukovinai románság maga meglegedetten élt az osztrák birodalomban, nemzeti öntudata, önálló kulturális törekvései alig voltak, panaszra nem is volt oka. A besszarábiai románságnak alkalmat sem volt, hogy panaszkodjék: a cári Oroszországban nem lehetett szó sérelmi politikáról, irredentizmusról. E két tartományról függelékben ír röviden Seton-Watson.

Más volt a helyzet a magyarországi románoknál, akiket, beékelve Szent István koronájának birodalmába, a tizenkilencedik század nemzetiségi eszmemozgalma egy olyan történeti fejlődés derekán talált, amely az uralkodó magyar nemzet és az évszázados jobbágyi sorban élt s most az új eszmekörben és a független román királyság fénye mellett kialakult román nemzeti öntudat között elkerülhetlenné tette az összeütközést.

¹E. Schmitt: Die verfassungsrechtliche und politische Struktur des rumänischen Staates in ihrer historischen Entwicklung.

²The Times, Literary Supplement, 1934, augusztus 16.

³S. Dragomir: The Ethnical Minorities in Transylvania, 13 lap.

⁴„Viitorul“, 1926 március 7.

⁵W. G. East: The Union of Moldavia and Wallachia, 1859. — Prof. T. W. Eiker: The Making of Roumania. — Paul Henry: L'abdication du prince Cuza et l'avènement de la dynastie Hohenzollern au trône de Roumanie.

Ezeknek az ellentéteknek a leírására, a magyarországi románok történetére két hosszú fejezetet szentel Seton-Watson, elárulva egy megdöbbentő tény, amit — ismerve széleskörű ismereteit és jól-értesültségét a Balkánon — tájékozatlanságnak nem tudunk, célzatlanságnak szégyelünk tartani. Lapokat, hosszú fejezeteket olvasunk végig, melyek mutatják, hogy kiadójának nincs igaza, mikor azt írta a könyvről, hogy az nem tesz kedvezésről és félelemről tanúbizonyságot: e fejezetekben mindenütt árad a kedvezés a román irredentizmus, a román hazaárulás iránt és a gyűlölet mindennel szemben, ami magyar. Seton-Watson a románoknak a magyar állam ellen folytatott küzdelmében annak csak egyik oldalát: a románság törekvését mutatja be jobbagyi sorból, a jogegyenlőtlenségből való kiemelkedés iránti küzdelmet, ami azonban — ezt Seton-Watson sem tagadhatja le — nem állt meg a jogegyenlőség követelésénél, amit az 1868-iki törvényalkotás biztosított nekik, hanem egy nemzeti autonómiákra bontott Magyarországot, vagy a Popovici Aurél által tervezett föderalizált Nagy-Ausztriát követelt.

A valóságban pedig a román politika itt sem állt meg: minden úgynevezett nemzeti küzdelem háta mögött ott kísértett az irredentizmus, a románlakta magyar területek elszakítása és Romániához való kapcsolása.

Seton-Watson azt írja, hogy semmi igazság nincs abban, mikor a magyarok irredentizmussal vádolják a románokat. „1906-ban, éppen úgy, mint 1848-ban és 1892-ben „pánszlávok“ és „dákórománok“ csak Bécs felé néztek“, írja, pánszlávot és dákórománt így, idézőjel között írva, mintha azok nem lettek volna élő valóság, hanem csak a magyar politikusok rémei.¹

Professzor Seton-Watson kell hogy tudja, hogy az, amit ír, az nem úgy van: hogy Erdélyben és a Regátban az ötvenes évek óta lobogott az irredentizmus tüze.

Vagy egyszáz lappal előbb, hogy Seton-Watson tagadja „dákórománok“ létezését, ő maga beszéli el, hogy még nem jött létre a két fejedelemség uniója, még nem létezett „Románia“, az ország, mikor az 1851-ben Párizsban kiadott „Republica Romana“ című folyóiratban Ion Brátianu felszólította a román ifjúságot, hogy ahelyett, hogy Munteniában a szultánt és Erdélyben a császárt éltetné, „emelje fel az egy és oszthatatlan román köztársaság zászlóját“. Professzor Seton-Watson idézi ezt, de nem idézi azt, hogy Brátianu egy „tízmillió lakosú hazáról“ beszél, holott a két fejedelemségnek Erdély és Bukovina nélkül aligha volt 5—6 millió lakosa.³

Idézhetne volna Seton-Watson később, az ötvenes évekből Brátianut, aki mindenképpen megakadályozta a magyar emigránsok meggyezését Cuzával és egy emlékiratában a következő „prófétai“ szavakat írta: „Nem bízom a magyarokban, — de ha másként volna is, mi Erdély miatt sohasem egyezhetünk meg velük, mert Erdélyt semmi áron sem hagyhatjuk Magyarországnak. A Kárpátokon túli románok

¹ History, 419 lap.

² Din scrierile și cuvântarile lui Ion G. Brátianu. Lupta pentru redesteptarea naționala. 64—65 lap.

egyesülni akarnak velünk s mi megígértük, hogy támogatni fogjuk őket. Ha Erdélyt Magyarországnak hagynék, árulást követnénk el velük szemben“.¹

Hiába keresük Seton-Watson könyvében Papiu Ilarion nevét, aki erdélyi volt és a hatvanas években szabatosan megfogalmazta Sándor fejedelem használatára az irredentizmus fogalmát:

„A román tartományok: Románia-Moldova (Besszarábiával és Bukovinával) és Erdély (a Bánáttal, Biharral és Máramarossal) összevéve 5720 négyzetmérföld területtel bírnak. Nemzetiségi tekintetben egy ilyen román állam egyike volna a leghomogénebb államoknak Európában.

Erdély Kárpátai egész Románia védelmezői volnának. A magas Erdély Dácia közepén van, mint egy erős és fontos erődítmény. Uralja a Bánát és Bihar térségeit, Moldova hegyeit és Oláhország mély síkságait. Aki ura Erdélynek, úr a Tiszáig jáki ura Erdélynek, ura a román tartományoknak.

Erdély nélkül a fejedelemségeknek nincs jövőjük Európában. Erdély egyesülése a fejedelemségekkel megmentené őket a haláltól: létesítené a román államrendszert és megvetné Románia örök életének alapjait.“

Nem találjuk Seton-Watson könyvében, se a szövegben, se a bibliográfiában megemlítve Jancsó Benedeknek „A román irredentista mozgalmak története“ című nagy munkáját, mely gondos pontossággal, adatokra hivatkozva írja meg úgy a regáti, mint az erdélyi románok irredenta mozgalmának történetét.

Pedig hogy mindaz történeti valóság, bizonyítják maguk az erdélyi származású román államférfiak, akik ma már dicsekedve beszélnek el a háború előtti irredenta üzeneteiket. Nem lehet, hogy Seton-Watson ne ismerné a „Generatia unirii“ című román folyóiratot s ne olvasta volna abban néhai Mihali Tivadarnak, egyik erdélyi román vezetőnek, volt magyar képviselőnek emlékezéseit.

„Hiba volna“ — írja Mihali — „azt hinni, hogy az 1918-i unió magában álló, spontán megnyilatkozás lett volna: az albajuliai esemény csak egy hosszan előkészített politikai erőfeszítés, egy szakadatlan és meg nem félemlíthető küzdelem fényes és szerencsés befejezése volt.

Emlékszem azokra a nyílt és titkos összeköttetésekre, melyeket mi, erdélyi és bánáti vezérek tartottunk fenn a régi Regattái, amely — ma bevallhatjuk — segített, bátorított, tájékoztatott küzdelmeinkben. Minden törekvésünket, minden vereségünket, lehetőségünket ismerte Bukarest. Elhatározó pillanatokban Bukarest volt, amely irányt szabott cselekvéseinknek. Bukarestből kaptuk az utasítást, ha fékezni kellett harci kedvünket, vagy ha harcba kellett hogy menjünk.

A bukaresti összeköttetés nem személyi vonatkozású volt, hanem a román párt politikájába, politikai taktikájába tartozott...“

„Tizenöt év alatt huszonhét-szer voltam fontos kihallgatáson Carol királynál s a király bizalmasan kifejezte előttem meggyőződését, hogy eljön a nap, mikor Románia meghódítja Erdélyt.“,

S meggyőződése nyomatékéül az uralkodó, a hármas szövetség tagja, az osztrák-magyar monarchia szövetségese, megajándékozta Mihalit arcképével és ráírta: „Csak bizalom és türelem“.²

¹ G. I. Brătianu: Napoléoa III et les nationalités. 43 lap.

² „Amintiri politice despre unire“, a Generapa Unirii 1929 3. számában.

És lehetetlen; hogy Seton-Watson ne olvasta volna, amit Maniu Gyula 1930 decemberében önérzetesen beszélt el, hogy a román vezérkar birtokában van az ő egy 1893-iki, ifjúkori írásbeli nyilatkozata, mely így szól:

„Esküszöm Istenre, lelkiismeretemre és becsületemre, hogy életemet a román ügy győzelmének szentelem s az általunk előkészítendő forradalomban részt veszek.“

Azt persze könyve írásakor még nem tudhatta Seton-Watson, hogy 1934 január végén Maniu egy rádióelőadásban a következőket lesz mondandó:

„Hóra lázadása, Micu-Klein tizennyolcadikszázadbeli akciója, az 1848-i balázsfalvi népgyűlés Avram Jancuval és Sagunával, az 1881-i nemzeti program, Lukács, Rapu és Coroián memorandista akciója, az 1905-i aktivista mozgalom, mind mind csak ragyogó mérföldjelzője volt a politikai fejlődés annyiszor vérrel öntözött útjának, ami logikailag vezetett a nemzeti egységhez.“

Beismerése mindez annak, amit a világháború előtt titkoltak: hogy az erdélyi románok nyíltan bevallott politikája, jogkeresésük, pártprogramjaik, passzivitásuk vagy aktivitásuk a magyar politikai életben mind csak külső máz volt, mellyel a büntetőtörvénykönyvtől való félelmük miatt leplezték irredentizmusokat. Megmondta ezt régen egy becsületes román nemzetiségű magyar hazafi, akinek a kilencvenes években, a memorandumpör idejében írt megjegyzéseit lehetetlen, hogy ne idézzem még egyszer e folyóirat lapjain:¹

„A gyengébbek kedvéért alkottunk magunknak nemzeti programot. Szegény program! Abba csak nem írhattuk ki, hogy nekünk Erdély kell a Tiszáig, mert ez forradalmi tény volna és Európa nem szereti a programokban a forradalmat; eredményeit azonban szívesen szankcionálja. De különben is ez a program nem a miénk, ezt a pontot a román állam elemei, a Liga vette fel titkos programjába. A mi feladatunk csak a támogatás, oly magatartással és intézkedésekkel, melyekkel a magyar alkotmányosságot megdönthetjük. Beiktattunk hát abba a programba egyebeket, vigyázva, hogy nehogy olyan valami legyen benne, amit esetleg a magyar meg is adhatna.

Legfőbb követelésünk a magyar állam kettészakítása Erdély autonómiája útján. Beszélünk föderatív magyar államról is: de ki lelkesül ezekért? Kinek kell Erdély autonómiája, a föderatív magyar állam? Nekünk kellene talán ideiglenesen, míg megbontanók a magyar alkotmányt, azután abban rágódnánk tovább, míg átrágnók magunkat a Kárpátokon át a román államba. Az egész program egy fikció, csak arra való, hogy Romániával való érintkezésünket fedezzük s takargassuk forradalmi tendenciáinkat.“

Ez az irredentizmus, mely a magyar állam széttörését tűzte ki céljául, — amit Seton-Watson elhallgat és letagad — ez tett lehetlenné a magyar nemzet részéről egy nyíltszívű és bőkezű nemzetiségi politikát. Az a tudat, hogy minden engedmény, minden jogkiterjesztés egy lépés a szakadék felé, melybe a magyar állam széttört tagokkal fog behullani. Tudva mindezt, nem más fényben tűnik-e fel a magyar nemzet nemzetiségi politikája, — ha voltak is hibái — mint egy „mád illusion“, egy örült illúzió, aminek azt Seton-Watson nevezi?

¹ L. előbb az 1930 szeptemberi számban.

AMI EZUTÁN KÖVETKEZETT, az a mi szemünk előtt folyt le: a világháború s benne Románia háborúja.

Ma már nagyon jól ismerjük Románia szerepét s minket nem lehet félrevezetni sem kiszínezett légkörrel, sem események elhallgatásával.¹ Professzor Seton-Watson gondosan ismerteti azoknak az alkudozásoknak a mozzanatait, melyekkel a központi hatalmak rá akarták venni Romániát, hogy teljesítse szerződéses kötelezettségét s lépjen az ő oldalukon a háborúba. Sokkal kevesebbet, mondhatni, semmit sem ír az antant-hatalmak hasonló akcióiról és egészen különösnek tűnik fel, hogy a háborút megelőző aktagyűjtemények között ott említi mindet, a németet, osztrákot, angolt, franciát, csak a Wegerer-féle „Das Zaristische Russland im Weltkrieg“ című orosz dokumentumgyűjtemény hiányzik sorukból, pedig a diplomáciai tárgyalásokat 1915 és 1916 folyamán főleg az orosz diplomácia folytatta Romániával. A Hötzsch-féle nagy munkára való hivatkozás nem kárpótol ezért, mert a könyv írásakor az még nem haladt 1914 őszén túl, a román kufárkodás később történt s az csak a most megjelenő kötetekben fog napvilágot látni.

Seton-Watson elbeszéli, hogy milyen konokul hajlíthatatlan volt Tisza a magyarországi románságnak adandó engedmények dolgában; milyen ridegen visszautasított minden ajánlatot erdélyi terület átengedéséről. Elmondja, hogy az osztrák és német diplomácia felajánlott Bukovinából egy darabot, hajlandó volt Besszarábia birtokát garantálni, — de csak egy szóval említi s aztán hallgat, hogy az antant-diplomácia hogyan és hányszor ajánlta fel Romániának Bukovinát és Erdélyt a Tiszáig s a végén milyen hangon tárgyalt Bratianuval az orosz külügyminisztérium.

Megírhatta volna példának okáért Seton-Watson, hogy Ferdinand király trónralépésekor cinikusan kijelentette, hogy „gondja lesz reá, hogy országa a háború befejezésekor annak hasznát lássa“. Hogy Poklewski, a bukaresti orosz követ azt írta Sasonoóhak, külügyminiszterének, hogy Romániát „semmiféle magasabb morális, vagy ideális szempont nem vezeti“. Hogy Neratov azt jelentette Szentpétervárra, hogy a román követelések túlmennek az „etnográfiai alapokon“ s „kényszeríteni kellene, hogy korlátozza semmi alappal nem bíró kapzsiságát“. Csakhogy — mint a belga külügyminiszter mondta: „Románia célja, hogy Erdélyt és Bukovinát elfoglalja, anélkül hogy áldozatot hozna“. De Romániát nem lehetett visszatartani, hogy el ne kövesse „az erkölcsi becstelenséget“ és meg ne izenje a háborút kimerült szövetségesének.

Olvasható mindez és sok más a Wegerer-féle adatgyűjteményben, amelyről azonban Seton-Watson nem hajlandó tudni.

A diplomáciai tárgyalások ilyenténvaló beállítása, a koronatanácsok, a háború fázisai, a román vereség és az ország megszállása, a fegyverszüneti tárgyalások és a bukaresti béke egymás után sorakozik fel Seton-Watson könyvében mind ilyen célzatos egyoldalúsággal be-

¹ Sokkal objektívebben, mint Seton-Watson könyve, indul Cialdea munkája: „La politica estera della Romania“, melynek eddig első, a háború előtti időt tárgyaló kötete jelent meg, s amellyel, remélem, foglalkozhatunk, ha megígért további kötete is megjelenik.

szélve el. Ami nagyon visszatetsző egy ilyen eminens, angol historikusnál, az a pártoskodó, részrehajló modor, mellyel emberekről és dolgokról ír: az a lekicsinylés és ellenséges hang, amellyel Tiszáról és a németbarát román államférfiakról, Carpról, Marghilománról beszél; az a szimpátia, mellyel kíséri a Romániába kiszökött erdélyi románokat és az osztrák-magyar hadseregnek az ellenséghez szökött katonáit és azt a „tragédiát“, mely az orosz haderő kötelékében a román frontra küldött hazaáruló cseh és szerb légiókat érte. Legcsodálatosabb, hogy a versaillesi és trianoni békék után képes Seton-Watson a bukaresti békét — román sopánkodás nyomán, akik arról mint rabszolgai békéről, „pace de robie“ beszélnek — „drákói“ szigorúságú békeként tüntetni fel. Természetesen, ezzel kapcsolatosan is, szándékosan vagy szándék nélkül, némi tévedésbe esik. Azt állítja, hogy Románia területvesztése a bukaresti béke folytán 170 község és 150.000 lakos lett volna. Tényleg teljesen pontosan, ha a bukaresti béke érvénybe lépett volna, Magyarországhoz lett volna csatolva 42 helység és 22.915 oláh. Tessék ezt összehasonlítani azzal a területtel és azoknak a magyaroknak a számával, amit Trianon csatolt Romániához.

SETON-WATSON EGÉSZ KÖNYVÉN végigvonul az a tendencia, hogy elnyomással vádolja a háború előtti magyar nemzetiségi politikát s a románság irredentizmusáért, Erdély elszakadásáért, Szent István birodalmának, sőt talán az osztrák-magyar monarchiának összeomlásáért azt tegye felelőssé. Ezért fordít Erdélynek és az erdélyi románságnak a történetére nagy gondot és sok teret, román kritikusa, Prof. Mitrany szerint — aki látja a beállítás hibás voltát — túlnagyot és túlsókat. Seton-Watson nyilvánvalóan hamis úton jár.

Fennebb idéztem Kárpátokon túli román politikusok irredentizmusát az ötvenes évektől kezdve és erdélyiekét későbbi időkből s azóta folyt ez a törekvés nyíltan a Regátban és titkon Erdélyben. Seton-Watson nem akar tudomást venni róla, de néhai Jancsó Benedek vaskos kötetet írt felőle. Egy régi román ember pedig, Moldován Gergely, a román kérdésnek ez a csodálatos látnoka, ötven esztendővel ezelőtt megjövendölte a történendőket:

„Mi veszteni semmit sem veszthetünk: egy Magyarországra nézve szerencsétlen háború esetén mindent megnyerhetünk — ideálunk megtestesülését...

Vagy azt hiszik, hogy I. Károly és tanácsosai a román nemzetet a hármasszövetség számára biztosítani tudják? Koronájával játszik az a román államfő, aki a román nemzetet nem vezeti ideálja felé.

Semlegesekek leszünk minden irányban, de ha a magyart fegyverben látjuk, a mi ágyúink mindenestire a magyaroknak lesznek szegezve.

Ezzel az ideállal a magyarnak előbb-utóbb számolni kell. Ha elbukik, mi mindent megnyertünk.“

Ez megtörtént. És ha valaki „félelem és kedvezés nélkül“ írja meg a románok történetét, nem illik, hogy a románság évszázados irredentizmusát és a magyar állam az ellen folytatott jogos önvédelmét letagadja.